

УДК 378.147

МИЦЕНКО Д.В.

м. Житомир

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Анотація. В статті досліджується проблема застосування методу проектів у навчально-виховному процесі вищої школи. Підкреслюється особлива ефективність методу проектів як засобу формування та розвитку пізнавальної мотивації. Аналізується досвід застосування проектного навчання у викладанні психологічних дисциплін. Наводяться приклади застосування професійно-орієнтованих завдань проектного типу в процесі підготовки студентів різних спеціальностей. Аналізуються основні організаційно-педагогічні умови, дотримання яких суттєво впливає на ефективність проектного навчання.

Ключові слова: метод проектів, алгоритм роботи над навчальним проектом, організаційно-педагогічні умови проектної роботи, формування пізнавальної мотивації.

Аннотация. В статье исследуется проблема применения метода проектов в учебно-воспитательном процессе высшей школы. Подчеркивается особая эффективность метода проектов как средства формирования и развития познавательной мотивации обучающихся. Анализируется опыт применения проектного обучения в процессе преподавания психологических дисциплин. Приводятся примеры применения профессионально-ориентированных заданий проектного типа при подготовке студентов различных специальностей. Анализируются основные организационно-педагогические условия, соблюдение которых существенно влияет на эффективность проектного обучения.

Ключевые слова: метод проектов, алгоритм работы над учебным проектом, организационно-педагогические условия проектной работы, формирование познавательной мотивации.

Abstract. The article investigates the problem of the project method in the educational process of higher education. The particular efficacy of the project method is emphasized as a means of forming and development of the cognitive motivation of students. The experience of the application of project-based learning in the process of teaching psychological disciplines is analyzed. The examples of the use of professionally oriented tasks of project in the preparation of students of different specialties are provided. Analyzed the main organizational and pedagogical conditions which significantly affect the effectiveness of project-based learning.

Keywords: project method, the algorithm work on educational projects, organizational and pedagogical conditions of project work, forming cognitive motivation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни та трансформації, що відбуваються в нашому суспільстві та світі висувають нові вимоги до вітчизняної вищої освіти. Для того щоб відповідати цим вимогами педагоги мають постійно прогресувати, шукати нові методи та форми підготовки фахівців.

Одним із засобів, здатних допомогти у розв'язанні даної проблеми, є, на нашу думку, застосування методу проектів в навчально-виховному процесі вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретико-методологічні засади проектного навчання досліджували К.О. Баханов, В.В. Гузеєв, А.В. Касперський, О.М. Кобернік, Є.С. Полат, С.О. Сисоєва, Н.І. Шиян, Н.В. Якса, С.М. Яшук. Різним аспектам питання застосування методу проектів у навчально-виховному процесі присвячені дослідження Д.Д. Біди, С.Е. Генкал, І.Г. Єрмакова, О.В. Зосименко, С.С. Избаш, Л.Г. Кондратової, В.А. Нищети, М.Л. Пе-

лагейченка, С.О. Петровського, Н.І. Поліхун, О.М. Рябової, Н.Б. Самойленко, М.А. Ступницької.

Формулювання мети статті. Проаналізувати особливості та досвід застосування методу проектів у практиці сучасної вищої школи.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Цікавість до методу проектів серед сучасних педагогів є, на нашу думку, цілком обґрунтованою. Загальноприйнята сьогодні суб'єкт-суб'єктна парадигма освіти передбачає кардинальну трансформацію рольових позицій викладача та студента у навчально-виховному процесі. Акцент зміщується на пізнавальну активність того, хто навчається. Викладач має організувати й спрямовувати процес опанування змістом освіти. Важливо, що при цьому не працюють директивні та авторитарні моделі педагогічного впливу на студента, який є рівноправним учасником навчального процесу. Більше того, успішність останнього значною мірою обумовлена тим, чи будуть

збуджені в студента міцні й ґрунтовні пізнавальні мотиви. У цьому контексті зрозумілим і доречним є використання вітчизняними дослідниками терміна [1] "студентоцентроване навчання".

Враховуючи вищевикладене, слушно вважати, що трендом вітчизняної вищої освіти є скорочення аудиторних навчальних годин на користь часу, відведеного на самостійну роботу студентів. Метод проектів належить до тих дидактичних технологій, які можуть бути ефективно використані в організації самостійної роботи студентів.

Ефективна реалізація концепції студентоцентрованого навчання обумовлює підвищення відповідальності студента, його більш самостійну, свідому й активну позицію в навчанні. Це, в свою чергу, стає можливим лише за наявності, в тих хто навчається ґрунтовної навчальної мотивації. Проте, саме формування навчальної мотивації є великою проблемою, яку намагаються вирішити з давніх-давен педагогіки практики.

У дослідженнях проблеми [2] виділяють дві основні групи мотивів пізнавальної діяльності. Мотиви першої групи – зовнішні або мотиви досягнення, є зовнішніми до безпосередньої мети учіння. У цьому випадку пізнавальна діяльність є лише засобом досягнення цілей, що змістовно з нею не пов'язані, але є важливими та значущими для особистості.

До зовнішніх мотивів належать такі: почуття обов'язку, розуміння важливості навчання для подальшого життя, прагнення стати висококваліфікованим фахівцем, процес учіння як можливість спілкування, бажання самоствердитись в очах товаришів, зайняти певне місце в колективі, бажання уникнути можливих негараздів і негативних оцінок та прагнення отримувати високі тощо. Залежно від їх емоційної модальності зовнішні мотиви поділяють на позитивні та негативні. Позитивні пов'язані з досягненням особисто важливих та бажаних цілей, негативні – з уникненням за допомогою учіння певних неприємностей та покарань. Стосовно практики ВНЗ негативна мотивація має місце у випадку застосування незадовільних оцінок та інших негативних стимулів. Такі дії, природно, виховують інтелектуальну пасивність студента та не сприяють становленню творчих можливостей особистості. Безумовно, що опора на негативні, "каральні" стимули є більш характерною для авторитарної педагогіки минулого. Доречно, що в умовах демократичного суспільства та суб'єкт-суб'єктної освітньої парадигми негативні стимули не можуть розглядатись як основний засіб впливу на тих, хто навчається.

Також слід враховувати, що значна частина випускників ВНЗ (за деякими даними майже 40%) працюють не за фахом. У цих умовах зменшується значущість зовнішніх мотивів пов'язаних із необхідністю сумлінного й старанного навчання, як підґрунтя майбутньої професійної успішності. Тому, частіша-

ють ситуації, коли для студента як результат навчання більш пріоритетним є факт отримання диплома, а не певної професії. Можливість здобути професійні знання та вміння розглядається такими студентами як приємний бонус, яким можна скористатися, якщо для цього не треба докладати істотних зусиль.

До внутрішніх мотивів учіння належать такі, що безпосередньо пов'язані з цим процесом та результатами: бажання довідатись про нові факти, захопленість учінням, прагнення до самовдосконалення. Таким чином, внутрішні мотиви закладені в самому процесі навчальної діяльності та, на відміну від зовнішніх, не існують поза нею. Формування внутрішніх мотивів виникає, якщо навчальна діяльність викликає у студента позитивні емоційні переживання, надає задоволення.

На нашу думку, саме метод проектів, завдяки своїм специфічним особливостям є вельми ефективним саме в сфері формування пізнавальної мотивації тих, хто навчається. В цьому контексті великий інтерес викликають результати експериментального дослідження впливу проектної діяльності на учбову мотивацію школярів, проведеного М.А. Ступницькою [5]. На думку дослідниці проектна діяльність підвищує мотивацію тих, хто навчається завдяки тому, що кожен учень отримує можливість включитись у розв'язання значущої для нього проблеми, сформулювати та аргументовано захистити власну точку зору. Застосування методу проектів сприяє зокрема творчій самореалізації учнів, мотивує на успіх у навчальній діяльності.

За даними М.А. Ступницької, участь у проектній діяльності суттєво підвищує рівень розвитку таких компонентів мотивації учіння як мотивація на досягнення успіху в навчанні, мотивація на здобуття знань. Завдяки тому, що проектна діяльність надає можливості проявити учням самостійність й ініціативу на перший план виходять мотиви, пов'язані зі змістом навчання а також мотиви творчої самореалізації. При цьому, домінуючим мотивом тих учнів, які не брали участі в проектній діяльності був мотив благополуччя. Ще одним корисним результатом цього дослідження ми вважаємо висновок про те, що рівень тривожності учнів, які брали участь у проектній діяльності, є нижчим, ніж в учнів, які не брали участі в ній. На думку дослідниці, це пов'язане з тим, що досвід рівноправної та зацікавленої співпраці з педагогом, застосування системи критеріального оцінювання проекту знижують емоційну напруженість типових шкільних стресогінних ситуацій.

На думку вітчизняного дослідника В.В. Ягупова основними чинниками пізнавальної активності тих, хто навчається, є такі: професійний інтерес; творчий характер навчально-пізнавальної діяльності; змагальність; ігровий характер занять; емоційність; проблемність [6]. На нашу думку, вмиле застосування методу проектів надає викладачеві багато можливос-

тей задіяти означені чинники активізації пізнавальної діяльності студентів.

Активізація професійного інтересу має відбуватися завдяки правильному відбору педагогом навчального матеріалу. Зміст навчального проекту має відображати особливості майбутньої професійної діяльності студентів. Проте, розв'язання такого завдання можливе лише за умови чіткого уявлення педагогом специфіки й особливостей певної професії, творчого підходу до педагогічної діяльності.

Для прикладу наведемо заняття, на якому студентам-психологам необхідно виконати проект, пов'язаний з їхньою майбутньою професією. Робоча назва проекту "Психологія – бізнесу". Студентам пропонується підготувати професійні психологічні рекомендації для керівництва певного підприємства. Мета створення рекомендацій – підвищення ефективності роботи шляхом застосування досягнень психологічної науки в сфері організації виробництва, управління тощо. Робота над проектом відбувається поетапно. Під час першого (пошукового) етапу студенти, які поділяються на підгрупи по дві-три особи, обирають виробництво, рекомендації для якого мають розробити. Обговорюються можливі, прогнозовані або й відомі проблемні місця в організації роботи підприємства. Формулюється загальна мета конкретного проекту – наприклад, підвищення ефективності роботи банківського відділення або туристичної агенції. Студентам надається можливість самостійно обрати певне підприємство, це сприяє тому, що таким чином тема проекту стає особисто значущою. Крім того, студенти, як правило, обирають підприємства, з роботою яких вони добре знайомі, або навіть в яких вже працювали.

На другому (аналітичному) етапі відбувається збір та аналіз інформації про обране підприємство, ознайомлення з досвідом розв'язання аналогічних проблем, формулюються гіпотеза дослідження. Наприклад, підвищення ефективності роботи можливе завдяки оптимізації психологічного клімату колективу банківського відділення, або вдосконалення системи мотивації персоналу туристичної агенції. Природно, що, наприклад оптимізації психологічного клімату має передувати дослідження його актуального стану. Тому виконавці мають відпрацювати план такого дослідження, обрати методи дослідження (бесіда, анкетування, психодіагностичні методики тощо), передбачити, як будуть фіксувати результати досліджень, розробити запитання для бесід та анкет тощо. Створюються план роботи над проектом. Під час третього (практичного) етапу здійснюється практична реалізація запланованого, відбувається розробка рекомендації з підвищення ефективності роботи обраного підприємства.

Наступним етапом є презентаційний, коли студенти представляють та захищають розроблені ними рекомендації. Викладач при цьому фактично вико-

нує роль так званого замовника – керівника відповідного виробництва, для якого створювалися рекомендації. Мета студентів-розробників проекту – "продати" результати своєї фахової праці, переконати в дієвості запропонованих рекомендацій. Останнім етапом роботи над проектом є контрольний, коли відбувається підбиття підсумків, обговорення й оцінка якості створеного продукту.

Робота над такими проектами відбувається під час вивчення студентами дисципліни "Психологія праці та управління" проте, при виконанні студентами проектних завдань відбувається актуалізація, інтеграція й закріплення змісту таких дисциплін як: "Соціальна психологія", "Психологія спілкування", "Конфліктологія", "Психодіагностика", "Інженерна психологія" та ін.

Зв'язок з майбутньою професією чітко простежується на заняттях із фахових дисциплін. Проте навчальні проекти з дисциплін природничого або гуманітарного циклів підготовки також потрібно пов'язувати з майбутньою професією. Наприклад, в процесі вивчення майбутніми менеджерами туризму дисципліни "Психологія" їм пропонується виконати проект, метою якого є підготовка публічної презентації нового туристичного маршруту.

Для майбутніх фінансистів тематика проектів пов'язана з презентацією нової банківської послуги або продукту. При цьому акцентувалася увага на застосуванні студентами прийомів ефективного спілкування, виборі доцільного стилю спілкування, користування засобами наочності тощо. Під час захисту проекту, студентам, зокрема пропонується відповісти на запитання, які зміни вони внесли б у презентацію, якщо представляти її треба було б людині – яскраво вираженому холерикові чи флегматикові, або з певного віку, з індивідуальними рисами тощо.

Правильний підбір тематики навчальних проектів відіграє свою роль і як засіб надання навчальному процесу *творчого, пошуково-дослідницького характеру*. Проект має бути таким, щоб залишалось достатньо місця для творчості студента. Як показує практика, викладач має вже на етапі вибору теми проекту намагатися не нав'язати а зацікавити студентів змістом навчального проекту. При цьому дуже важливо враховувати особистий досвід та інтереси конкретного студента. Це, зокрема, сприяє тому, що навчальне завдання набуває особистої значущості для студента.

Для підготовки та розробки проектів студенти, як правило, поділяються на малі групи. Це дозволяє "ввімкнути" також *фактори змацальності та ігрового характеру* навчально-пізнавальної діяльності.

Вдале поєднання в навчальному процесі усіх викладених факторів, у свою чергу, спричиняє *емоційний вплив* на тих хто навчається.

Важливою особливістю методу проектів є його ефективність при роботі з міждисциплінарним ма-

теріалом. Проблема, яку належить вирішити студентам, часто вимагає задіювати знання та вміння, які мають здобуватись при вивченні різних дисциплін. На думку деяких прихильників методу проектів, відбувається навіть певне протиставлення принципу проектності принципу предметності. На нашу думку, акценти мають бути розставлені таким чином, щоб проектна діяльність доповнювала традиційно предметне конструювання дидактичного процесу. За таким підходом метод проектів виконує інтегруючу функцію, структурує та зв'язує в єдиний комплекс знання, навички та вміння, сформовані під час вивчення різних навчальних дисциплін.

Як і будь-який інший метод навчання, проектний метод не може забезпечити досягнення навчальних цілей самим фактом свого застосування. Так, Є.С. Полат формулює такі вимоги до використання методу проектів:

- наявність значущої дослідницької проблеми або задачі, яка вимагає інтеграції знань, дослідницького пошуку (наприклад дослідження проблем з демографією в різних регіонах світу);
- практична й теоретична значущість результатів, які очікуються (наприклад повідомлення до відповідних інстанцій про демографічну ситуацію в певному регіоні);
- самостійна (індивідуальна або групова) діяльність тих, хто навчається;
- структурування змістовної частини проекту, окреслення результату на кожному етапі;
- використання дослідницьких методів, які вимагають застосування певної послідовності дій (визначення проблеми та завдань дослідження, формулювання гіпотези, обговорення методів дослідження та способів оформлення кінцевих результатів, збір, систематизація й аналіз отриманих даних, оформлення результатів та їх презентація, формулювання висновків та напрямів подальших досліджень) [3].

О.М. Рябова [4] також вважає, що ефективність застосування методу проектів значною мірою обумовлена дотриманням педагогом певних організаційно-педагогічних умов. На думку дослідниці, до таких умов належать: педагогічна підтримка учнів під час вибору теми і виконанні творчих проектів;

включення в зміст навчання процедур проектної діяльності, що дозволяє оволодіти її стадіями та алгоритмом; варіативність змісту навчання, яка забезпечує індивідуальний підхід та врахування особистісних якостей учнів під час виконання проекту; корегування навчально-матеріальної бази з урахуваннями різних технологій виконання проектів. Також, до сукупності необхідних організаційно-педагогічних умов науковець відносить застосування певної послідовності стадій проектного навчання. Як такі стадії, О.М. Рябова визначає: передпроектну (пошук та аналіз інформації), проектувальну (створення плану роботи над проектом), технологічну (реалізація проекту) та експериментальну (економічне обґрунтування, підсумкова перевірка діяльності, захист проекту, розгляд пропозицій з удосконалення діяльності при виконанні майбутніх проектів).

Висновок і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Застосування методу проектів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сприяє підвищенню пізнавальної мотивації й активності студентів; інтеграції та поглибленню раніше здобутих знань та вмінь; розвитку важливих компетентностей; надає можливість отримати досвід застосування здобутих знань для вирішення практичних, професійно-орієнтованих завдань. Аналіз сучасних педагогічних досліджень проблеми надає можливість дійти висновку про необхідність дотримання певних педагогічних умов під час застосування методу проектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розроблення освітніх програм / [В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова]; за ред. В.Г. Кременя. – К.: Пріорітети, 2014. – 120 с.
2. Клачко В.М. Формування мотивації учбової діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів: автореф. дис. канд. пед. наук: 20.02.02 / В.М. Клачко. – Хмельницький, 1999. – 19 с.
3. Метод проектов / под. ред. М.А. Гусаковского. – Вып. 2. – Мн.: РИВШ БГУ, 2003. – 240 с.
4. Рябова О.Н. Организационно-педагогические условия использования метода проектов в учреждениях дополнительного образования: дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 / О.Н. Рябова. – Ярославль, 2004. – 247с.
5. Ступницкая М.А. Проектная деятельность и развитие учебной мотивации у учащихся основного звена школы: дисс. канд. психол. наук: 19.00.07 / М.А. Ступницкая. – М., 2013. – 319 с.